Kaskiviljely Kortemäellä

Kokemusperäistä tietoa ennen sotaa, sen aikana ja jälkeen aina 1950-luvun alkuun. Kunta Savonranta, kylä Lapinlahti, tila Kortemäki. Isä Henrik 1894-1964, äiti Anna 1901-1990.

Äitini tuli miniäksi Kortemäen taloon vuonna 1926. Kun minä Tauno synnyin 1934 sai äiti vauvalomaa noin viikon verran. Viimeinen kaski hakattiin Kortemäellä sodan jälkeen vuoden 1949 paikkeilla. Kaskipellon ikä oli neljä kasvukautta, jolloin ensimmäisenä kesänä kasvatettiin ruista ja kolme seuraavaa kesää kauraa. Tämän jälkeen alue jätettiin luonnontilaan ahottumaan. Aholla kasvoi paljon mansikoita ja kerran me neljä lasta keräsimme jopa kahdeksan litraa ja siitä riittikin syötävää puoliseksi. Tietysti luonto otti myös omansa: ensin aholle tuli leppä ja pian mänty ja vähitellen mansikan kasvu hiipui.

Kaskettava alue vietti loivasti Hietajärveen. Suunnilleen Kortemäen harjanteella kärrytie Rajamäeltä Tukijavaaraan toimi pohjoisena rajana. Jos hakattiin kaski 1900-luvun alussa, niin samalle paikalle voitiin kaataa uusi kaski 25-30 vuotta myöhemmin. Metsään ei ehtinyt siten kasvaa tukkipuuta ollenkaan, vaan pokasahalla ja kirveellä voitiin kaataa uusi kaski.

Sitten varsinaiseen työhön. Ensimmäisenä kesänä hakattiin rasi heinäkuussa. Kuten mainitsin, tarvittiin vain pokasaha ja kirves. Rasi tarkoittaa sellaista kaskea, jota ei ole karsittu, vaan jätetty oksineen päivineen kuivumaan koholle maasta, jolloin näin se paremmin kivi. Seuraavana kesänä alkoi varsinainen työ, kun karsittiin poltettava alue ja kannettiin tarpeet aidan tekopaikalle, joka on paloalueen ulkopuolella. Runkoja ja oksia kannettiin paloalueelle niin, että poltettavaa oli joka kohdassa.

Varotoimenpiteitä tehtiin useita. Ennen polttamista ja kasken sytyttämistä piti varmistua, ettei tuli levinnyt metsään. Raivattiin riittävän suuri rintuus, ja siitä otettiin kaikki palava aines pois. Paras rintuus oli tietysti Hietajärvi. Jos syystä tai toisesta tuli pyrki karkaamaan, oli hoska. Se oli kevyt ja hyvin tiheäoksainen- ja latvainen kuusi, jolla hosuttiin tuli sammuksiin. Kun kaskea hakattiin aikanaan, huomioitiin tietysti tuulen suuntaa siten, että puut kaadettiin, jotta oli helppo myötätuuleen viertokangella vierittää ne, jotka eivät paikallaan palaneet. Kaskenpoltto aloitettiin heti aamuyöstä, jolloin tuulenvire oli mahdollisimman vähäinen.

Kaskenpolton suorittivat äiti ja isä sekä Kalliomäen Anna. Naisten osuus päättyi kuuden maissa, pitihän heidän päästä aamuaskareille, kuten lypsylle. Isä jäi lopettelemaan kaskenpolttoa ja tarkistamaan, että kaikki kekäleet olivat palaneet. Kaikki kekäleet pyrittiin polttamaan, sillä niistä tuli maata ravitsevaa tuhkaa.

Työkaluna oli kevyt puinen viertokanki välttämätön. Työasuna äidilläni oli pellavamekko, huivilla sidottiin tukka hyvin ja jaloissa oli rönttöskengät eli ilmeisesti yksi- tai kaksipohjaiset lapikkaat. Nahkalapikkaat eivät olleet kuumat eivätkä herkästi syttyneet palamaan. Isällä taas oli pellavapaita- ja housut ja rönttöskengät, ilmeisesti kumisaappaat. Pään hän suojasi nenäliinalla, jonka nurkissa olevat solmut pitivät sen hyvin päässä. Muistelen, että nenäliinassa oli Suomen lipun värit.

Vähitellen palamisprosessi eli kaskenpoltto oli ohi. Kun kaikki palamispesäkkeet sammuivat, alkoi raskain työ, kyntö. Isällä oli nökköuatra ja pitkäpinnainen Tiina-hevonen, joka ehti olla jopa 3,5 vuotta sodassa ja sieltä se palasi hyvin rampana. Työ oli hidasta ja kärsivällisyyttä vaativaa niin hevoselle kuin miehelle, kun oli kiviä ja kantoa kannon vieressä. Ei käynyt kyntäminen niin kuin sileällä maalla. “Tuu takas, tuu takas”, isä sanoi Tiinalle, ja Tiina totteli. Suarat olivat pystyasennossa ja repimällä pinta revittiin kuntaksi.

Kun paloalue saatiin kynnetyksi, alkoi poikien tehtävä, lähinnä minun. Oli risukarhi ja taas apuna Tiina-hevonen. Risukarhi piti harata monlautaan, ristiin rästiin, eli kaikki kuntta piti rikkoontua. Heti aamulla viideltä piti nousta karhihtemaan, sillä päivät yleensä olivat hyvin kuumia niin haraajalle kuin hevosellekin. Välillä nousin ison kiven päältä Tiinan selkään, ja aattelin olla vapaamatkustajana. Mutta hevosella oli korkea säkä, joten ei siinä pitempiä aikoja viihtynyt, kunnes takamuksesta alkoi vähitellen tulla sylttyä. Palo- eli kyntöalue tuli haratuksi ja isä hyväksyi työn laadun, hutoityötä ei sallittu.

Isästä vielä: veljeni kanssa meillä oli noin nelikiloinen pyöreä kivi, jota työnsimme kuulana. Isä sanoi minulle: “Kun hevonen huilaa, niin työntele sinä noita kiviä tuonne aijantekopaikalle, niin teet hyödyllistä työtä.” Siinä oli kelpo ohje isältä. Kylvötyö aloitettiin Laurin-päivän aikaan eli elokuun puolivälin paikkeilla. Jos vanhalla edellisvuoden siemenellä kylvettiin, niin se tehtiin viikkoa paria aikaisemmin kuin saman vuoden siemenellä. Ensin piti piipat pistää ja se helpotti kylvämistä, sillä siemenen piti sattua siihen, mihin se oli tarkoitettu. Jos oli isoja kiviä, niin piti vispilällä tai luudalla lakaista siemenet kasvavaan kohtaan.

Aikanaan alkoi kylvöalue orastaa. Joskus jopa oli hyvä syksy, maa oli jäässä ja äiti käytti lehmiä jonkun aikaa tässä oraassa eli laihossa. Mutta ei kauan, sillä jäinen laiho turpoaa ja lehmä tukehtuu. Kerran sattui meillä lehmä tukehtumaan.

Elettiin seuraavaan kesään eikä jääpolte tai lumihome yleensä tuhonnut laihoa, ja saatiin sadonkorjuukesä. Vilja kasvoi yleensä hyvin ja alettiin käytellä sirppiä. Sisareni Martta olikin kova leikkaamaan: kolme rupeamaa ja 300 lyhdettä päivässä, mikäli ruis ei ollut rätistynyttä. Kolmesta koprauksesta tuli kaksi isoa lyhdettä. Äiti oli hyvä leikkaamaan, mutta ei niin hyvää työtä tehnyt kuin Martta-sisko. Isä sitoi lyhteet ja pojat keräsivät kaikki tähkät niihin. Ja isä kuhiloi. Jalkalyhde taitettiin, kahdeksan lyhdettä ympäri kiersi ja hattulyhde. Hattulyhteen alle piti nuo kaikki tähkät saada sopimaan ja isä teki kuin kampaaja työtään. Aikaa oli riittävästi, mutta ehkä tämä on Happosten luonteenpiirre: “Mitä teet, niin teet sen kunnolla”.

Kuhilaat muutaman päivän kuivuivat ja sen jälkeen alkoi ajo riiheen ja ahtaminen. Riihtä lämmitettiin 4-5 päivää nurkassa olevalla kiuasuunilla. Kun oli riittävän kuivaa, tuuletettiin pois liika savu ja lämpö, ja riihimikko alkoi töihin. Se oli sellainen hankurapuu, jolla parsia liikuteltiin paikasta toiseen, niin että lyhteet putosivat riihen kallioiselle lattialle. Lyhteen latvaa lyötiin seinään varovasti pari-kolme kertaa ja suurin osa jyvistä karisi lattialle. Tätä kutsuttiin ravaukseksi eli lyhde ravattiin, ravistettiin. Sitten lyhteet heitettiin puintipaikalla, jossa ne ladottiin vieri viereen tyvet samaan suuntaan ja puukolla katkottiin siteet poikki. Nyt alkoi riusan käyttö. Kun riusassa oli nahkalenkki, niin riusan kieli kopsahti opettelijalle olkapäähän, mikä lienee monelle hyvin tuttua. Lyhteet käännettiin ja taas otettiin riusa käyttöön. Isä tutki, ettei yhtään jyvää jäänyt tähkiin. Sen jälkeen vietiin oljet ulos ja aikanaan niistä tehtiin kupoja ja varsinkin madrassit eli patjat täytettiin oljilla. Olivat ne hyvää apetarvettakin, kun silppukoneella hakattiin.

Kun naisväki lähti aamutöihin, jäimme me keskenkasvuiset isän kanssa lopputyötä suorittamaan. Viskuukone vedettiin ruumenesta puoleksi näkyviin riihen puolelle. Isä täytti kahan, ja kuka pystyi kampea vääntämään, niin jyvät putosivat lattialle ja ruumenet menivät ruumenkorsuun. Sitten alkoi säkittäminen: jyvät viholaissäkkiin ja vilja-aittaan. Ainakin säkin suuta pystyivät pojat auki pitämään. Kun oli vakassa jyviä, niin ei kun vaan saunaan puurotarpeita jauhamaan. Sodan aikana jauhinkivissä oli sinetti, mutta se suli saunan lämmössä. Hieman äiti pisti sitä sivuun, niin pystyi pyörittämän ylempää jauhinkiveä. Minä olin tärkeässä tehtävässä. Äiti sanoi, että jos Rajamäeltä tulee joku, niin sano hänelle heti, niin hän pistää sinetin paikalleen. Koskaan ei tullut sinetin tarkastajaa ja taisivat naapuritkin käydä meidän jauhinkivillä

jauhamassa. Varsinainen jauhaminen tehtiin Säimenen myllyssä. Rönkköläisillä myllymatka oli jopa parikymmentä kilometriä ja jäätietä käytettiin talvella. Tärkeä työväline riihessä oli leveäkärkinen puulapio.

Lyhyesti sanottuna: äitini tuli vuonna 1926 Kortemäelle ja 1940-luvun lopulla hakattiin viimeinen kaski. Äiti oli leikkuupuimuri, kuten muukin perhe vointinsa mukaan, mutta myös mylläri. Ruis kasvoi yleensä hyvin ja sadasta lyhteestä lähti noin 1,5 hehtoa ruista. Auttavia koneita ei ollut, oli vain viskuukone, silppukone, yhteinen puimakone naapurin kanssa, niittokone, separaattori sekä ompelukone. Niittokone maksoi 5500 markkaa heti sodan jälkeen ja kessukilon hinta oli 3000 markkaa.

Rukiinleikkuutalkoista Kortemäellä 1940-luvun lopulla: Ruokakuntaan kuuluivat Otto-setä, Iita-täti ja Matilda-täti. Heillä oli iso karja ja varsinkin iso leikkuukypsä ruishalme. Talkookutsut lähetettiin naapureille ja teurastettiin iso pässi kualkeiton tarpeisiin talkoolaisten ruoaksi. Naapurit tulivat jo puolenpäivän aikaan ja leikattiin muutama tunti, kahvin kanssa syötiin jotakin. Sitten vanhemmat lähtivät iltalypsylle, pässikuali jäi syömättä. Illalla viiden-kuuden maissa tuli nuorisojoukko talkoihin. Myös lettipäätytöillä oli sirppi mukana. Yleensä talkooväki oli hyvin ahkeraa ja teki työnsä kiitettävästi, mutta joukossa oli myös huuliveikkoja, jotka tulivat vain tanssin takia. Muista erottuva talkoomies oli turriukko Eemel Klemetti, joka asui Vehmasniemen Kultarannassa ja siksi häntä sanottiin presidentin pojaksi. Eemel ei tullut talkoihin, vaan tarinoimaan. Otto-setä tarjosi hänelle paperossia, Saimaata ja Työmiestä. Kun Eemeliä väsytti, hän kallistui pientareelle ettonelle, josta isäntäväki herätti aikanaan syömään. Nuoriso alkoi syönnin jälkeen tanssimaan ja saranin betonilattia pölisi polkan ja jenkan tahdissa. Kyläpelimannina toimi Lauri Pippuri.

Olen tehnyt tämän työn kunnioittaakseni niiden naisten työtä, jotka sodan aikana, ennen sotia ja sodan jälkeen näin yksinkertaisin menetelmin ruokkivat perhettään ja tekivät valtavan työmäärän. Kolmen kesän aikana olen ollut talkoomiehenä Kaavin Telkkämäessä metsähallituksen omistamalla perinnetilalla. Olen saanut talkoolaisena korvaamatonta apua, ja olen voinut verestää vanhoja lapsuusmuistoja.

Erityisen kiitoksen ansaitsevat metsänhoitaja Sapattinen ja valokuvaaja Marko Haapalehto.

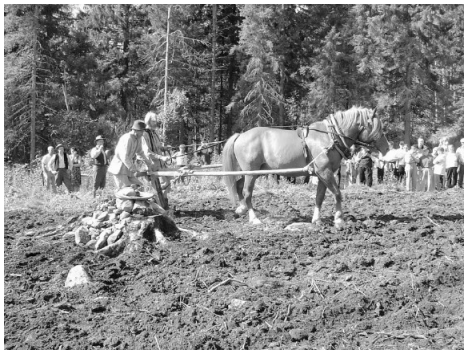

Tämä kuvasarja on Marko Haapalehdon kuvaama Telkkämäen perinnetilalta vuosittaisesta perinnekaski tapahtumasta jossa Tauno Happonen oli monena vuonna innokkaana talkoolaisena verestämässä lapsuusajan muistoja.

Tauno Happonen, 06/2019